

VZŤAHY SLOVÁKOV A ČECHOV V ZÁPADNOM VOJENSKOM ODBOJI A POSTOJE POĽSKEJ EXILOVEJ VLÁDY V ROKOCH 1939 – 1943

DUŠAN SEGEŠ

SEGEŠ, D.: The relations between the Slovaks and the Czechs in western military resistance and the approach of Polish Exile Government in 1939 – 1943. *Vojenská história*, 3, 12, 2008, pp. 66 – 86, Bratislava.

The topic of Slovak- Czech relations in Czechoslovak military troops in the west in WWII represents a relevant phenomenon that was not particularly approached in history. There had been several analogies in the military environment between the quality and the development of political relations in the leadership of Czechoslovak (Czech and Slovak) resistance movement abroad. It was Slovak issue and mainly the solution after the War that had been prevailing in the movement. The relations between the Slovaks and the Czechs drew the general attention abroad in WWII. There had been an intensive interest of the Poles reflecting the Slovak issue not only in political but also in the military way. Poland was the first to enable and legally regulate the formation of Czechoslovak military troops abroad in WWII. (Czech and Slovak Legions). There was also a remarkable Polish- Slovak cooperation in the Middle-East, where Jozef Rudinský, a former close cooperater of Milan Hodža, initiated and managed the movement of Slovak members of 11th Czechoslovak battalion – the East. His main aim was that the Slovak soldiers resign from the Czechoslovak troops and form independent Slovak troops in exile, or enter the Polish Military Forces. This military-political action in 1943 was topped by Memorandum of the Slovak soldiers of 1st Czechoslovak independent armed brigade in Great Britain for Polish Minister of Defense Gen. Marian Kukiel that is the topic of the free episode of this article.

Military History. Poland, Western Europe, Middle-East. World War Two. The relations between the Slovaks and the Czechs in western military resistance and the approach of Polish Exile Government in 1939 – 1943.

Národnostné rozpory v československých vojenských jednotkách na Západe za druhej svetovej vojny neboli natoľko závažné či dramatické, aby vážne ohrozovali bojovnosť československej armády. Napriek tomu však predstavujú relevantný fenomén a nebolo by správne ponechať túto tému nepovšimnutú. Vo vojenskom prostredí totiž existovali mnohé analógie s vývojom a kvalitou politických vzťahov vo vedení československého (respektíve českého a slovenského) odbojového hnutia v zahraničí, v ktorom za druhej svetovej vojny rezonovala slovenská otázka a najmä problém jej riešenia po vojne. Štátna doktrína čechoslovakizmu razená Edvardom Benešom a jeho súputníkmi z Československého národného výboru (ČSNV), a neskôr československou vládou, sa stretla s nesúhla-

som väčšiny slovenských politikov v exile (Milan Hodža, Štefan Osuský, Ján Lichner, Peter Prídavok a ďalší). Vážne výhrady ku konsekvantnému čechoslovakizmu vyjadrili tiež aktivisti domáceho odboja na Slovensku.¹ Inak to nebolo ani vo vojenskej oblasti, kde nebola núdza o príležitostné prejavy nevraživosti českých vojakov vo vzťahu k Slovákom. Súviseli najmä so subjektívnym a veľmi emotívnym vnímaním udalostí z obdobia rokov 1938 – 1939, ktoré viedli k zániku československého štátu. Nejednen Čech v exile činil Slovákov spoluzodpovedných za rozbitie Československa a interpretoval ich správanie v tomto období ako zradu či nôž vrazený do chrbta.

To však neznamená, že slovensko-české vzťahy v československých vojenských jednotkách za druhej svetovej vojny možno označiť ako konfliktné spolužitie. Medzivojnové Československo a jeho multietnická armáda mali silný vplyv na svojich príslušníkov, čo sa prejavilo najmä tým, že po zániku ČSR a krátko po výbuchu druhej svetovej vojny vznikali v zahraničí československé vojenské jednotky s cieľom bojovať proti Nemecku a obnoviť československý štát. Tendencia interpretovať vzťah Slovákov a Čechov ako sériu konfliktov bola vlastná štátnej propagande Slovenskej republiky v záverečnej etape jej existencie (1944 – 1945), pričom jedným z dôležitých nástrojov tejto kampane boli argumenty svedčiace o skutočnej, predovšetkým však vykonštruovanej a preexponovanej diskriminácii Slovákov v čs. vojenských jednotkách v odboji v Poľsku, vo Francúzsku, Veľkej Británii i v ZSSR.²

Špecifikum slovensko-českého vzťahu a problémy, ako napr. percentuálne zastúpenie slovenských vojakov v dôstojníckom zbore čs. vojska za druhej svetovej vojny úzko súviseli s predvojnovým vývojom v československej armáde.³ Treba zdôrazniť, že národnostná otázka v čs. jednotkách na Západe sa neobmedzovala len na vzťah medzi Čechmi a Slovákami, ako by sa to na prvý pohľad mohlo zdať. O opaku presvedčivo vypovedá príklad československých (prevažne sudetských) Nemcov.⁴ Osobitný problém predstavovali židovskí občania Československa v čs. vojenských jednotkách.⁵

Vzťahy medzi Slovákami a Čechmi za druhej svetovej vojny vo všeobecnosti púťali pozornosť predstaviteľov cudzích štátov. Nešlo len o Francúzov, Britov, Američanov či Sovietov. Mimoriadne intenzívny bol záujem Poliakov, ktorí reflektovali slovenskú otázku nielen v politickej, ale aj vo vojenskej oblasti. V prípade prezentovanej štúdie je tento aspekt obzvlášť relevantný, pretože v kontaktoch medzi slovenskými a poľskými politikmi a vojakmi v zahraničnom odboji zohrala dôležitú úlohu nespokojnosť Slovákov s národnostnými pomermi v čs. vojsku na Západe.

Na osobitný vzťah Poľska k slovenskej otázke v československom vojsku na Západe upozornil český historik Jiří Friedl.⁶ Aj vedecké spracovanie kontaktov slovenských politikov

-
- 1 Bližšie pozri KUKLÍK, J. – NĚMEČEK, J.: *Hodža versus Beneš. Milan Hodža a slovenská otázka v zahraničnom odboji za druhej svetovej vojny*. Praha : Karolinum 1999. Nesúhlas reprezentantov domáceho odboja na Slovensku (s výnimkou Vavra Šrobára a jeho najbližších spolupracovníkov) s čechoslovakizmom názorne dokumentujú rozhovory členov čs. vlády s delegátmi Slovenskej národnej rady, ktorí prileteli do Londýna v októbri 1944. Pozri PREČAN, V.: *Delegace Slovenské národní rady v Londýně (říjen – listopad 1944)*. Nové dokumenty. In: *Česko-slovenská historická ročenka 1999*, Brno : Masarykova univerzita 1999, s. 159-292.
 - 2 KORČEK, J.: *Kontrapropaganda voči oslobodzovaniu Slovenska v roku 1945*. In: ŠTEFANSKÝ, V. (ed.): *Záverečná fáza druhej svetovej vojny a oslobodenie Slovenska*. Bratislava : Vojenský historický ústav 1996, s. 109-111.
 - 3 Najnovšie ZÜCKER, M.: *Zwischen Nationsidee und staatlicher Realität. Die tschechoslowakische Armee und ihre Nationalitätenpolitik 1918-1938*. München : Oldenbourg Verlag 2006.
 - 4 Pozri MARŠÁLEK, Z.: *Českoslovenští občané německé národnosti v čs. brigádě ve Velké Británii 1939-1944*. In: *Historie a vojenství*, roč. 46, 1997, č. 2, s. 131-155; RAŠKA, F. D.: *Otázka služby sudetských Němců v československé armádě ve Velké Británii za druhé světové války*. In: *Historie a vojenství*, roč. 53, 2004, č. 1, s. 23-33.
 - 5 Bližšie pozri KULKA, E.: *Židé v československém vojsku na Západě*. Praha : Naše vojsko 1992.
 - 6 FRIEDL, J.: *Slovenská otázka v československé armádě na Západě a Polsko*. In: *Slovenská republika 1939 - 1945*

(najmä opozičných k čs. vláde) s poľskou exilovou vládou za druhej svetovej vojny, bez ktorých nemožno vysvetliť súvislosti slovenského problému vo vojenskom kontexte, zostávalo donedávna doménou historikov z Českej republiky.⁷

SLOVÁCI V ČESKOSLOVENSKÝCH VOJENSKÝCH JEDNOTKÁCH V POĽSKU, VO FRANCÚZSKU A VO VEĽKEJ BRITÁNII POD DROBNOHLADOM POLIAKOV

Vojenské jednotky, ktoré sa formovali zo Slovákov a Čechov v emigrácii krátko pred druhou svetovou vojnou, v jej priebehu predstavovali nepostrádateľnú zložku československého zahraničného odboja, respektíve jeho reprezentantov – spočiatku Československého národného výboru (ČSNV) združujúceho politických priaznivcov niekdajšieho prezidenta ČSR Edvarda Beneša, a neskôr československej exilovej vlády, ktorá v období 1940 – 1941 niesla prívlastok dočasná. Československé vojenské jednotky v exile boli fenoménom, ktorý mal niekoľko rozmerov. Prvý bol praktický – Slováci a Česi so zbraňou v ruke sa od samotného začiatku druhej svetovej vojny priamo zúčastňovali na bojoch proti nacistickému Nemecku a jeho spojencom a vyjadrovali tak túžbu po obnove Československej republiky. Druhý aspekt možno označiť ako morálny – príslušníci čs. jednotiek v zahraničí dávali nádej svojim rodákom v okupovanej vlasti, v Protektoráte Čechy a Morave, resp. Slovákom na Slovensku, ktorí sa nestotožňovali so Slovenskou republikou a jej politickým režimom. Svoju úlohu zohral aj rozmer symbolický, a to jednak v chápaní významu čs. vojenských jednotiek na Západe, ako aj v doslovnom chápaní pojmu – konkrétne pri pohľade na ich početný stav a percentuálny podiel na celkovej vojenskej sile Spojencov za druhej svetovej vojny. Československé ozbrojené jednotky boli zároveň dôležitým politickým argumentom v diplomatickom úsilí československých politikov (v prvom rade E. Beneša) o to, aby od spojeneckých veľmocí dosiahli uznanie právnej kontinuity predmníchovskej Československej republiky.

Už v predvečer výbuchu druhej svetovej vojny Slováci tvorili podstatnú časť (49,5 % z celkového počtu 870 príslušníkov skupiny) odbojových ozbrojených zložiek vedených arm. gen. Levom Prchalom, ktoré sa formovali v Poľsku.⁸ O vzniku československej vojenskej jednotky v Poľsku sa rozhodlo 1. septembra 1939 – teda v deň útoku Wehrmachtu a slovenskej armády na Poľsko – na porade Ignacyho Moścického, prezidenta Poľskej republiky, gen. Felicjana Ślawoja Składkowského, poľského premiéra a gen. Tadeusza Kasprzyckiego, ministra vojny. Príslušný dekrét prezidenta Moścického datovaný 3. septembra bol oficiálne

očami mladých historikov IV, ŠMIGEL, M. – MIČKO, P. (eds.). Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB a Ústav vedy a výskumu UMB 2005, s. 156-164. Niektoré aspekty tejto problematiky Friedl načrtol v monografii. Pozri FRIEDL, J.: Na jedné frontě. Vztahy československé a polské armády (*Polskie Siły Zbrojne*) za druhé světové války. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny, vol. 40. Praha : ÚSD 2005.

7 Pozri hlavne NĚMEČEK, J.: *Od spojenectví k roztržce. Vztahy československé a polské exilové reprezentace 1939-1945*. Praha : Academia 2003; KUKLÍK, J. – NĚMEČEK, J.: *Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939-1945*. Praha : Karolinum 2004. Okrajovo sa témou zaoberá KAMIŇSKI, M. K.: *Edvard Beneš kontra gen. Władysław Sikorski. Polityka władz czechosłowackich na emigracji wobec rządu polskiego na uchodźstwie 1939-1943*. Warszawa : Neriton – Instytut Historii PAN 2005.

8 Gen. Lev Prchala pricestoval do Poľska 25. mája 1939 zo Slovenska. V úspešne zorganizovanom útoku mu pomohli pracovníci poľskej diplomatickej služby. Slovensko-poľskú hranicu prekročil na hraničnom priechole Podspády-Ždiar v aute Piotra Kurnického, tajomníka poľského vyslanectva v Bratislave. Pozri NĚMEČEK, J.: Armádní generál Lev Prchala a československý odboj v Poľsku. In: *Historie a vojenství*, roč. 43, 1994, č. 3, s. 111; KUKLÍK – NĚMEČEK, ref. 7, s. 52.

uverejnený o deň neskôr, teda 4. septembra 1939.⁹ Názov jednotiek znel „*légion tchèque et slovaque*“, čiže légie, resp. Legión Čechov a Slovákov, v poľštine Legion Czechów i Słowaków.¹⁰ Z retrospektívneho hľadiska treba zdôrazniť, že to boli práve Poliáci, ktorí ako prví umožnili a právne regulovali formovanie československých vojenských jednotiek v zahraničí za druhej svetovej vojny. Špecifikum slovenskej otázky vo vojenskom kontexte za druhej svetovej vojny a prístup Poľska k tomuto problému sa po prvýkrát prejavili práve pri vzniku Legiónu. Išlo totiž o Legión Čechov a Slovákov, a nie o československý Legión. Tento zdanlivo nepodstatný detail si všimli niektorí autori. Český historik Jan Němeček vyjadril názor, že názov Legión nebol náhodný a korešpondoval so zahraničnopolitickou líniou poľskej vlády, ktorá zásadne rozlišovala Slovákov a Čechov.¹¹ Poľský historik Henryk Batowski formuloval tézu, že prijatie názvu Legión odzrkadľoval zámer poľského politického vedenia neznechutiť a nepopuďiť proti sebe tých Slovákov v odboji, ktorí chceli bojovať proti Nemecku a stáli na platforme samostatného Slovenska. Navyše, podľa Batowského bol text dekrétu koncipovaný pred 1. septembrom 1939, keď sa nedal odhadnúť postoj Ladislava Szathmáryho, vyslanca Slovenskej republiky vo Varšave.¹² V deň útoku na Poľsko však slovenský vyslanec odsúdil postup slovenskej vlády a 1. septembra 1939 požiadal o audienciu v poľskom ministerstve zahraničných vecí (Ministerstwo Spraw Zagranicznych – ďalej len MSZ), kde odovzdal list adresovaný šéfovi poľskej diplomacie Józefovi Beckovi. Protestoval v ňom proti obsadeniu Slovenska nemeckými vojskami a jeho použitiu ako vojenskej základne na útok proti Poľsku.¹³ Znenie prezidentského dekrétu o vzniku Legiónu zostalo napokon nezmenené bez ohľadu na Szathmáryho prehlásenie.

V Legióne nebola núdza o drobné incidenty svedčiace o istej nevraživosti Čechov k Slovákom, ktoré bezprostredne súviseli s vtedy ešte čerstvými udalosťami – rozdelením Česko-Slovenska a vznikom Slovenského štátu. Nejednen Čech si totiž postup Slovákov v marcových dňoch roku 1939 vysvetľoval ako zradu. Slovenských vojakov Legiónu pobúrili prejav arm. gen. Prchalu, ktorý 1. septembra 1939 navštívil vojenský tábor v Lešnej – veliteľ Legiónu totiž na adresu Slovákov povedal, že za to, čo vyvedli v marci 1939, by mali byť ponechaní za trest „*v nížině uherské Maďarům. Přijetí do svazku polsko-českého by si* [Slováci – pozn.

-
- 9 Dekrét bol uverejnený v anglickom znení v The Polish White Book. Official Documents concerning Polish-German and Polish-Soviet Relations 1933-1939. London; Melbourne : Hutchinson & Co. 1939, dok. č. 133, s. 134. V tejto publikácii je dekrét nesprávne datovaný dňom 1. 9. 1939. Porovnaj NĚMEČEK, J. a i.: *Dokumenty československé zahraniční politiky. Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940 (16. března 1939 – 15. června 1940)*, diel B/1. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, Historický ústav Akademie věd ČR, Karolinum 2002, dok. č. 81, s. 200-201.
- 10 Tamže, s. 200. K Legiónu pozri KUPLIŃSKI, J.: *Polsko-czechosłowackie kontakty wojskowe od wiosny 1938 do jesieni 1939*. Gdańsk : Uniwersytet Gdański 1977, s. 157-289. Názvy légie a Legión sú synonymami a v odbornej literatúre sa bežne používajú ako rovnocenné pojmy. Porovnaj napr. NÝVLTOVÁ, D.: Legion Čechů a Slováků v Polsku r. 1939. In: *Historie a vojenství*, roč. 15, 1966, č. 1, dokument č. 1, s. 98-118. Autorka uverejnila český preklad dekrétu poľského prezidenta I. Moścického o vzniku Legiónu. Pozri tamže, s. 102. V českej literatúre sa používa aj označenie Poľský legion.
- 11 NĚMEČEK, J.: Slovensko-poľské vzťahy v predvečer druhej svetovej vojny. In: *Historický časopis*, roč. 45, 1997, č. 3, s. 450-451.
- 12 BATOWSKI, H.: *Agonia pokoju i początek wojny. Sierpień – wrzesień 1939*. Poznań : Wydawnictwo Poznańskie 1984, s. 358.
- 13 Archiwum Akt Nowych (ďalej AAN), Varšava, f. Ministerstwo Spraw Zagranicznych (ďalej MSZ), mikrofilm (ďalej mf.) č. B 22750, signatúra (ďalej sign.) 6474, s. 120-121. V závere listu L. Szathmáryho prosil J. Becka, aby list uverejnil. Protest Szathmáryho uverejnili v Poľskej Bielej knihe. Pozri The Polish White Book, ref. 9, dok. č. 134, s. 135. Porovnaj Ladislav Szathmáry. Statočný a svedomitý diplomat. In: *Do paměti národa. Osobnosti slovenských dejin prvej polovice 20. storočia*. MICHÁLEK, S. – KRAJČOVIČOVÁ, N. (eds.). Bratislava : Veda 2003, s. 549.

D.S.] *teprve museli zasloužit.*¹⁴ Prchala nevyhlúčil možnosť, že po vojne bude naďalej existovať samostatný slovenský štát, čo sa dotklo mnohých Slovákov z Legiónu. Preto zostavili delegáciu v zložení des. ašp. Jozef Vojtech Krahulec, čat. Ján Pakan a por. Pavel Styk, ktorí na stretnutí s arm. gen. Prchalom zdôraznili svoju lojalitu k Československej republike.¹⁵

Z výpovede arm. gen. Prchalu pred londýnskym súdom roku 1943, ku ktorému sa vrátilme, však vyplýva, že slovenskí členovia Legiónu sa svojou bojovou morálkou v prvých septembrových dňoch roku 1939 rehabilitovali a generál si svoj názor na nich poopravil.

Do prvých bojov druhej svetovej vojny, ktoré sa niesli v znamení hrdinského odporu poľských jednotiek proti nemeckej a sovietskej vojenskej presile, však Legión až na účasť v protiletadlovej obrane mesta Tarnopol výrazne nezasiahol. Väčšina príslušníkov Legiónu sa vzdala Červenej armáde. Internovali ich v sovietskych vojenských táboroch a len torzu oddielu sa podarilo dostať do Francúzska, kde sa včlenil do formujúcich sa československých jednotiek.¹⁶ Výstavbu československých jednotiek v krajine Galského kohúta umožnila dohoda z 2. októbra 1939 o obnove československej armády vo Francúzsku, ktorú podpísali Édouard Daladier, francúzsky ministerský predseda a minister zahraničných vecí, a vyslanec Československa v Paríži Štefan Osuský v mene dočasnej vlády Československej republiky.¹⁷ Avizovaná čs. vláda však napokon nevznikla a suplovala ju neadekvátna náhrada v podobe Československého národného výboru (ČSNV), ktorý viedol Edvard Beneš. V novembri a decembri 1939 výbor získal uznanie Francúzska a Veľkej Británie. Politické vedenie československého zahraničného odboja však nebolo jednotné. Proti ČSNV a jej lídrovi totiž vystupoval jednak Štefan Osuský, ktorý niekdajšieho československého prezidenta vinil z toho, že pre osobné ambície obetoval šancu na vznik exilovej vlády, a jednak Milan Hodža, ktorý si ako niekdajší predseda vlády 1. Československej republiky nárokoval právo na popredné miesto vo vedení československého zahraničného odboja. Hodža postuloval myšlienku autonómneho Slovenska v rámci ČSR a kritizoval personálne zloženie ČSNV. Rozkol v česko-slovenskom tábore v exile sa dovŕšil 22. novembra 1939, keď Hodža v Paríži založil Slovenskú národnú radu (SNR) a stal sa jej predsedom.

Po septembrovej porážke roku 1939 sa do najvyšších štátnych funkcií Poľska dostali predstavitelia niekdajšej opozície sanačného režimu.¹⁸ Predsedom novej poľskej vlády so sídlom v Paríži, ktorú 30. septembra 1939 vymenoval prezident Władysław Raczkiewicz, sa stal generál Władysław Eugeniusz Sikorski, ktorý mal mimoriadne silnú pozíciu: bol totiž súčasne hlavným veliteľom poľských ozbrojených síl a plnil funkciu ministra vojenstva a ministra vnútra. Takto sa zabezpečila právna kontinuita poľského štátu.¹⁹

Medzi priamymi aktérmi súdobých udalostí, a napokon ani medzi historikmi nechýba

14 Citované podľa FRIEDL, Na jedné frontě, ref. 6, s. 105.

15 VANĚK, O.: Účasť Slovákov v začiatkoch protifašistického odboja v Poľsku (marec – september 1939). In: *Vojenská história*, roč. 1, 1997, č. 2, s. 25. Zápis o incidente s gen. Prchalom vyhotovený por. P. Stykom pozri tamže, s. 30-31.

16 K československo-sovietskej korešpondencii s cieľom umožniť evakuáciu príslušníkov Legiónu zo ZSSR pozri NĚMEČEK, Dokumenty, ref. 9, dok. č. 166, s. 341-342; tamže, dok. č. 169, s. 344; tamže, dok. č. 182, s. 361-362; tamže, dok. č. 245, s. 500-503.

17 Tamže, dok. č. 110, s. 241-245.

18 Myslí sa politický režim v Poľsku, nastolený po prevrate maršalka Józefa Piłsudského v máji 1926.

19 Pozri Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej na arenie międzynarodowej. Zbiór dokumentów, STANISŁAWSKA, S. (ed.). Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1965, dok. č. 54, s. 97, dok. č. 56, s. 98, dok. č. 57, s. 98, dok. č. 58, s. 98-99, dok. č. 59, dok. 60, s. 99, dok. č. 61, s. 100-102; WYRWA, T.: Odbudowa władz Rzeczypospolitej w Paryżu i w Angers wrzesień 1939 – czerwiec 1940. In: *Władze RP na obczyźnie podczas II wojny światowej. Materiały do dziejów polskiego uchodźstwa niepodległościowego*, 1. diel. Z odp. red. BŁAŻYŃSKI, E. London : Polskie Towarzystwo Naukowe na Obczyźnie 1994, s. 1-31.

názor, že kontakty poľských kruhov s Hodžovou Slovenskou národnou radou, ktorá sa po zlúčení s Prípravným výborom Českej národnej rady 28. januára 1940 zmenila na Česko-Slovenskú národnú radu (Č-SNR), boli intenzívnejšie od stykov s Československým národným výborom, prípadne, že Hodža a jeho politický orgán tu mali prevahu v počte sympatizantov.²⁰ Pre poľskú exilovú vládu teda E. Beneš nebol jednoznačným lídrom čs. zahraničného odboja. Udržiavala kontakt nielen s Hodžom, ale prostredníctvom poľského veľvyslancu pri Svätej stolici Kazimierza Papéeho aj s vyslancom Slovenskej republiky vo Vatikáne Karolom Sidorom, ktorý bol všeobecne uznávaný za polonofila.²¹ Poliáci sa okrem toho netajili sympatiami k Slovákom a v úradných dokumentoch i v rozhovoroch s českými a slovenskými politikmi v exile upozorňovali na potrebu úplného zrovnoprávnenia Slovákov s Čechmi. Silný záujem poľských vládnych kruhov o slovenský aspekt sa však nepremietol do vojenských záležitostí. Poliáci sa v rozhovoroch s čs. vojenskými predstaviteľmi dôsledne držali pojmu československá armáda.²² Nijaké pramene totiž nepotvrdzujú ich zvláštny záujem o vyše 5 000 Slovákov z 1. čs. pešej divízie sústredenej vo francúzskom Agde, ktorí predstavovali 44,8 % z celkového počtu 11 405 príslušníkov divízie.²³ Jednou z príčin tohto stavu mohol byť krátky pobyt politických reprezentácií a vojenských zložiek Poľska a Československa vo Francúzsku, ktoré sa po porážke a kapitulácii francúzskej vlády 22. júna 1940 pred Nemeckom museli evakuovať do Veľkej Británie, a tiež pomerne slabá orientácia Poliakov v pomeroch v čs. vojenských jednotkách.

Z Francúzska na Albión sa evakovalo približne 4 000 vojakov a 900 letcov československej armády. Vojakov sústredili v stanovom tábore v Cholmondeley neďaleko Liverpoolu. K problémom, ktoré oslabovali súdržnosť mužstva, ako napr. úpadok morálky pod vplyvom nepriaznivo sa vyvíjajúcich vojnových udalostí a organizačne nezávládnutej evakuácie čs. občanov a vojska z Francúzska, respektíve vysoký počet nadbytočných dôstojníkov, sa krátko po udomácnení na britskej pôde pridružil ďalší. V radoch čs. vojska vypukla vzbura, ktorá mala ideologické pozadie. Pomerne silne tu pôsobila komunistická propaganda, vedena najmä bývalými interbrigadistami bojujúcimi za občianskej vojny v Španielsku, nazýva-

20 Archív Studium Polski Podziemnej, Londýn, STROŃSKI, S.: Pamiętniki, kapitola II., s. 126. Poľská historička Maria Turlejska hodnotí situáciu nasledovne: „Vo francúzskom období, keď v Paríži pôsobila Česko-Slovenská Národná Rada založená bývalým československým premiérom a predstaviteľom slovenských agrárnikov Milanom Hodžom, ktorá nesúhlasila s Výborom Beneša (k tej boli Poliáci žilivejší než k Výboru).“ TURLEJSKA, M.: *Spór o Polskę. Szkice historyczne*. Warszawa : Czytelnik 1981, s. 107; pozri tiež WANDYCYZ, P.: *Czechoslovak-Polish Confederation and the Great Powers 1939-1943*. Bloomington : Indiana University Publications 1956, s. 35; KISIELEWSKI, T.: Idea unii polsko-czechosłowackiej. Problem partnerstwa. In: *Od poznania do zrozumienia. Polacy, Czesi, Słowacy w XX. wieku*. ORLOF, E. (ed.). Rzeszów : Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej 1999, s. 180-181; RUTKOWSKI, T. P.: *Stanisław Kot 1885-1975. Biografia polityczna*. Warszawa : DiG 2000, s. 208.

21 Bližšie pozri SEGEŠ, D.: Wspólna droga Kazimierza Papée z Karolem Sidorem – z historii stosunków polsko-słowackich w okresie II wojny światowej. In: *Niepodległość*, 55. zväzok, 2005, s. 284-316; KÁZMEROVÁ, L. – KÁTUNINEC, M.: *Dilemy Karola Sidora*. Bratislava : Kaligram 2006, s. 126-138.

22 Pozri napr. záznam z rozhovoru pplk. gšt. Karla Hrona, vojenského ataše ČSNV pri poľskej vláde so zástupcom ministra vojenstva (Ministerstwo Spraw Wojskowych) gen. Marianom Kukielom z 21. 5. 1940, uverejnený v NĚMEČEK, J. a i.: Dokumenty, ref. 9, dok. č. 240, s. 496.

23 Percentuálny údaj a počet vojakov ku dňu 27. 5. 1940 prevzatý z BYSTRICKÝ, J. – ČAPLOVIČ, M. – PURDEK, I. – ŠTAIGL, J.: *Ozbrojená sila Slovenskej republiky. História a súčasnosť 1918-2005*. Bratislava : Magnet Press 2005, s. 64. Otázka počtu Slovákov v čs. jednotkách rezonovala už v exile za 2. svetovej vojny: Milan Hodža, ktorý v októbri 1941 odcestoval z Londýna do Spojených štátov amerických, sa na stretnutí so slovenskými krajanmi v Detrote 17. mája 1942 vyjadril o zložení čs. divízie vo Francúzsku takto: „Či vy viete, rodáci moji slovenskí, že 65 percent tejto československej armády boli Slováci?! [nasledoval silný potlesk publika]“. Zápisnica schôdze Ústrednej správy Slovenského národného združenia (SNS), 22. mája 1942 v hoteli Book Cadillac v Detroit/Michigan. Uverejnil ju aj tlačový orgán SNS – Roduverný Slovák, 3, jún 1942, č. 1. s. 5-12.

nými tiež „Španěláci“. Požadovali odstránenie „reakčných“ veliteľov a celkovú očistu „buržoázneho“ vedenia zahraničného odboja, majúc tým na mysli posilnenie komunistických zložiek osloboditeľského hnutia. Hlavným iniciátorom tejto akcie bol Vladimír Clementis.²⁴ Celkovo odoprelo poslušnosť 539 československých vojakov.²⁵ Na základe rozhodnutia Ministerstva národnej obrany boli dňom 27. júla 1940 všetky osoby „*po nesplnění služebního závazku zbaveny svých hodností a charakteru aspiranti – pokud je měly – a tímž dnem vyloučeny z čs. armády a předány britským úřadům*“.²⁶ Koncom júla 1940 ich britské bezpečnostné orgány zaistili a umiestnili v internačnom tábore v Oswestry, odkiaľ ich presunuli do internačného tábora v Yorku. V auguste 1940 putovali do tábora Sutton Park v Coldfielde a v októbri 460 z nich začlenili do britského vojenského pomocného ženijného zboru (Military Auxiliary Pioneer Corps), nasadzovaného prevažne pri obranných stavebných prácach.²⁷ Z 1. čs. divízie tak zostalo 3 276 vojakov.²⁸ Stojí za zmienku, že medzi internovanými „rebelantmi“ bolo niekoľko Slovákov, okrem iného aj Jozef Prídavok, brat internovaného tajomníka Česko-Slovenskej národnej rady a neskoršieho predsedu Slovenskej národnej rady v Londýne Petra Prídavka.²⁹ Kríza vyvolaná vystúpením vojakov z čs. vojska bola silným úderom pre vedenie československého zahraničného odboja a ako neskôr v spomienkach uviedol Edvard Beneš, „*na chvíli dost otrásla celým našim hnutím*“.³⁰ O priazeň odsunutých čs. vojakov sa usiloval arm. gen. Lev Prchala, ktorý podľa hlásenia čs. ministerstva vnútra podnikol kroky vo Foreign Office a vo War Office s cieľom získať ich pod svoje vedenie, prípadne vteľiť ich do poľskej armády ako samostatnú zložku.³¹ Tento plán však zostal púhym želaním.

Nepokoje v čs. vojenských jednotkách neunikli pozornosti poľských exilových politikov, ktorých vláda mimochodom mala rovnaké, ak nie ešte závažnejšie problémy s evakuáciou poľskej armády z Francúzska do Veľkej Británie.³² Tytus Filipowicz, člen poľskej Rady Narodowej (Národnej rady) a politický priaznivec Milana Hodžu rozširoval v poľskom politickom zákulísi informácie o situácii v československých jednotkách, ktoré obsahovali dva základné motívy – prenasledovanie Slovákov českými dôstojníkmi a vzburu komunistov a ich sympatizantov v čs. vojsku. Ignacy Izaak Schwarzbart, ktorý v Rade Narodowej reprezento-

24 FEIERABEND, L. K.: *Politické vzpomínky II*. Brno : Atlantis 1994, s. 57.

25 ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západe (1939-1945)*. Praha : Mladá fronta 1997, s. 235. Počet vzbúrených vojakov, ktorý v svojich spomienkach uviedol Ladislav Karel Feierabend, štátny minister čs. dočasnej vlády, sa líši od predchádzajúceho údaju. Feierabend s odvolaním sa na referát ministra národnej obrany gen. Sergeja Ingra totiž napísal, že „*poslušnost odepřelo celkem 516 mužů a 4 důstojníci*“. FEIERABEND, ref. 24, s. 57.

26 Kmeňový rozkaz MNO – čj. 71/dův. 1940 č.1, 1. augusta 1940, čl. 8.

27 BROD, T. – ČEJKA, E.: *Na západní frontě*. Praha : Naše vojsko 1965, s. 180.

28 ČEJKA, ref. 25, s. 234-235. O reakciách poľských politických kruhov na júlovú vzburu v čs. vojsku vo Veľkej Británii píše FRIEDL, Na jedné frontě, ref. 6, s. 161-162.

29 Vo veci Petra Prídavka intervenoval Ján Lichner u Edvarda Beneša v roku 1941, pričom poukazoval na ne-správnosť obvinení voči Prídavkovi zo strany čs. vojenskej správy. K listu pre Beneša pripojil Prídavkovo vyjadrenie s názvom Prečo som vystúpil z našej armády? Pozri Archiv Ústavu T. G. Masaryka (ďalej AÚTGM), Praha, f. Edvard Beneš (ďalej EB) II/1, šk. 227, sign. 38-27-4, list J. Lichnera pre E. Beneša z 22. 3. 1941. Stanovisko J. Prídavka zo 17. 3. 1941 je priložené k listu. Menný zoznam vojakov uverejnil na webovej stránke www.geocities.com/britsky_historik_Richard_Gaskell. Pozri http://www.geocities.com/czechandslovakthings/WW2_CzSkB_lst_mutiny.htm

30 BENEŠ, E.: *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha : Orbis 1948, s. 179. O kríze v čs. vojsku píše aj FEIERABEND, ref. 24, s. 56-58.

31 AÚTGM, f. EB II/1, šk. 226, sign. 38-27-1, hlásenie dôverníka „N“ z 18. 1. 1941.

32 Do polovice júla 1940 sa Poliakom podarilo evakuovať z Francúzska do Veľkej Británie len cca. 28-tisíc poľských vojakov. Ich straty predstavovali vyše 60%. Pozri BIEGAŃSKI, W.: *Wojsko Polskie we Francji 1939-1940*. Warszawa : Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej 1967, s. 358.

val židovskú menšinu sa od Filipowicza dozvedel, že vojaci „utekajú z českej armády, ostalo len 1700 (!) vojakov. Beneš vedie ťažký boj. Slováci sa bránia.“³³ Ak tento číselný údaj konfrontujeme s faktami, vychádza najavo, že Filipowiczova informácia o počte vzbúrených vojakov čs. armády vo Veľkej Británii bola úplne nepresná.

Aj v nasledujúcom období sa v čs. vojenských jednotkách vo Veľkej Británii sporadicky vyskytovali problémy, ktoré priamo súviseli s nespokojnosťou slovenských vojakov, prípadne s ich aktivitami, ktoré z politického hľadiska nekorešpondovali s hlavným cieľom československého zahraničnopolitického vedenia – obnovou predmníchovskej Československej republiky. Bohumil Laušman, sociálny demokrat a člen československej Štátnej rady v Londýne koncom augusta 1941 počas zasadnutia tohto orgánu vyčítal ministromi národnej obrany div. gen. Ingrovi vzťahy v čs. armáde v Anglicku. Laušmanove kritické slová sa týkali najmä agitácie niektorých slovenských vojakov, ktorých nazval separatistami.³⁴

O ďalšom incidente v čs. vojsku s národnostným motívom, ktorý bol v istom zmysle symptomatický, informoval Ján Lichner, člen Štátnej rady Pavla Macháčka, podpredsedu a člena branného výboru tejto inštitúcie. Lichner navštívil vojenský tábor čs. vojska vo Veľkej Británii krátko po návrate z niekoľkomesačného prednáškového turné po slovenských a českých krajských spolkoch v Spojených štátoch amerických. Jedným z postrehov, ktoré si Lichner odniesol z návštevy čs. jednotiek, bola nespokojnosť slovenských vojakov. Tá pramenila z viacerých príčin. Lichner spomenul Macháčkovi niekoľko prípadov, o ktorých sa dozvedel počas návštevy vo vojenskom tábore v Leamingtone – malej obce neďaleko mesta Coventry v strednom Anglicku, ktoré bolo od októbra 1940 do mája 1942 hlavným výcvikovým strediskom čs. brigády. Na základe rozhodnutia vojenskej správy sa v čs. jednotkách popri češtine mala vyučovať aj slovenčina. Ako však vyplývalo z Lichnerovej skúsenosti, skutočnosť vyzerala tak, že učiteľovi, ktorý mal viesť vyučovanie slovenského jazyka, nedávali príslušné orgány k dispozícii auto, ktorým sa mal k jednotkám dopraviť. Ďalší incident s národným pozadím opísal Lichner nasledovne: „Slovák, ktorý sa hlásil „tu som“ namiesto „zde“, bol potrestaný.“³⁵ Slovenský politik a neskôr minister poľnohospodárstva v čs. exilovej vláde (1942 – 1945) bol pobúrený vyjadrením českého dôstojníka, ktorý pred vojnou slúžil v Dolnom Kubíne, a ktorý sa pred ním mal vyjadriť, že „všetkých Slovákov vyvraždí po svojom návrate“.³⁶ V povojnových spomienkach sa Lichner vyjadril aj k problémom v čs. armáde, pričom konštatoval, že gen. Rudolf Viest sa ako štátny minister v čs. ministerstve národnej obrany veľmi nezaujímal o slovenské záležitosti a všetko ponechával na ministra div. gen. Sergeja Ingra, ktorému Lichner vyčítal neschopnosť československých dôstojníkov v ich prístupe k Slovákom.³⁷ Po vojne písal o nenávisti českých dôstojníkov k Slo-

33 Yad Vashem, Archive Division, Jeruzalem, denník Ignacyho Schwarzbarta, mf. č. M-2/746, s. 119343, zápis z 27. 11. 1940.

34 Laušman okrem iného povedal: „Není malíčkost, jestliže slovenští separatisté stupňují svou aktivitu a udržují pravidelné styky mezi jednotlivými útvary. Ba stalo se, že u kulometky, když se konala poddůstojnická škola, do níž byl vyslán voj. Jaroš, svob. Tunák, který udržuje pravidelné spojení s Londýnem, kam i občas zajíždí, mu vytýkal, že chce sloužit jako dělesloužící – Čechům.“ Národní archiv (ďalej NA), Praha, f. Státní rada v Londýně 1940-1945, šk. 71, s. 13, bod 35, B. Laušman gen. S. Ingrovi, 20. 8. 1941.

35 AÚTGM, f. EB II/1, šk. 226, sign. 38-27-j, záznam P. Macháčka z rozhovoru s J. Lichnerom z 23. 3. 1942.

36 Tamže. O ďalšom prípade informovali Milan a Fedor Hodžovci J. Lichnera v liste z 27. 10. 1941, v ktorom okrem iného napísali: „Slob. Orth sa asi pred mesiacom postrelil, údajne pre prenasledovanie a šikanovanie, pretože je Slovák. Dlhو zápasil so smrťou, teraz však už je mimo nebezpečie.“ AÚTGM, f. EB II/1, šk. 234, sign. 38-[60/2].

37 Lichner napísal: „Vytýkal som mu [rozumej Ingrovi – pozn. D.S.] neschopnosť dôstojníkov ešte vo Francii, keď nevedeli získať dôveru Slovákov a následkom toho nám asi 10 000 Slovákov vojakov zostalo vo Francii. Po evakuácii do Anglie nevedel [Ingr – pozn. D.S.] zvládnuť ani tú malú armádu a vystúpilo mu asi 800 vojakov.“ LICH-

vákom a rôznych príkoriach, ktoré im títo spôsobovali. „*I tu [rozumej v britskom exile – pozn. D.S.] sa stal prípad, – spomínal si Lichner v 60. rokoch minulého storočia – že za prihlásenie tu som, a nie zde dostal vojak 14 dní kasárnik. Boli i také prípady, že niektorí vojaci sa pokúšali i o sebevraždu, niektorí i zošaleli.*“³⁸

Prešľapy českých dôstojníkov, o ktorých hovoril a písal Ján Lichner, síce neboli všeobecným pravidlom v ich prístupe k slovenským vojakom, no vyskytovali sa. O jednom z incidentov začiatkom novembra 1943 informoval týždenník *Mladé Československo*, ktorý v Londýne vydávali československí komunisti. Noviny priniesli informáciu o Slovákovi (jeho priezvisko neuviedli), ktorý pri nástupe odpovedal „*Tu som*“, na čo ho por. del. Karel Veverka napomenul: „*Žádné tu som, máme svůj úřední jazyk a žádný jiný není povolen!*“³⁹ Príležitosť sa o podobných prípadoch bolo možné dočítať na stránkach *Mladého Československa* v rubrike s názvom „*Vojáci nám píší*“.

Roku 1943 za zaujímavých okolností vyplávali na povrch podrobnosti o Legióne Čechov a Slovákov v Poľsku a jeho veliteľovi arm. gen. Levovi Prchalovi. Všetko uviedol do pohybu súdny proces v hlavných úlohách s arm. gen. Levom Prchalom na jednej strane a Bohušom Benešom, synovcom prezidenta E. Beneša na druhej strane. Bola to jedna z najväčších afér československého zahraničného odboja za druhej svetovej vojny, ktorá sa na istý čas stala témou číslo jeden pre Slovákov, Čechov a Poliakov v londýnskom exile. Proces bol Prchalovou odpoveďou na článok B. Beneša (napísaný pod redaktorskou značkou Tenax), uverejnený 2. januára 1942 v denníku blízkeho a financovaného čs. vládou *Čechoslovák* pod titulom *Do posledního roku?* Autor článku zaútočil proti arm. gen. Prchalovi, ktorého obvinil z pokusu organizovať „separátny odboj“ v Poľsku s pomocou beckovského režimu, pričom operoval pojmami prchalovština a kahánkovština. Prchala sa týmto výrazom a celkovým kontextom článku cítil dotknutý, a keď sa mu Beneš na jeho výzvu verejne neospravedlnil na stránkach *Čechoslováka*, podal na neho žalobu. Ferdinand Kahánek sa už brániť nemohol, pretože roku 1940 zomrel v Rumunsku. Ozval sa však Štefan Osuský, ktorý od B. Beneša nedostal odpoveď na otázku, či sa zmienka v spomínanom článku o problémoch čs. odboja v Paríži týkala jeho osoby, a preto ho zažaloval.⁴⁰ Československá strana sa obávala, že v priebehu súdneho procesu prídu na pretras rôzne a pre čs. oficiálne kruhy nie vždy príjemné záležitosti z politického zákulisia, a preto sa snažila docieľiť, aby súdne pojednávanie bolo neverejné. Intervencie čs. ministerstva zahraničia v britskom Foreign Office však boli neúspešné. Aj britské ministerstvo zahraničia však malo výhrady k súdnemu procesu, pretože mu zaváňal takpovediac praním špinavého prádla čs. zahraničného odboja. Súdne pojednávanie sa tak začalo až v októbri 1943. Bolo verejné, v hojnom počte ho navštevovala slovenská a česká opozícia, ako aj pracovníci československých a poľských štátnych úradov. Bohuša Beneša, ktorého čs. vláda medzitým poslala do Spojených štátov amerických a zverila mu funkciu konzula ČSR v San Franciscu, zastupoval obhajca Serjeant Sullivan. Najprv prišiel na rad arm. gen. L. Prchala. V súvislosti s jeho výpoveďami a miestami nešikovnými otázkami obhajcu B. Beneša vyšli najavo zaujímavosti o vzťahu Čechov a Slo-

NER, J.: Pamäti. In: *Vznik Slovenského štátu. 14. marec 1939*. Spomienky aktérov historických udalostí, 1. diel. BYSTRICKÝ, V. – LETZ, R. – PODOLEC, O. (eds.). Bratislava : AEP 2007, s. 228. Lichnerov číselný údaj o vojakoch, ktorí vystúpili z čs. vojska, je nepresný.

38 Tamže, s. 229.

39 *Mladé Československo*, Londýn, 7. 11. 1943, s. 4.

40 Procesu gen. Prchala a Š. Osuský versus B. Beneš venujú podrobnú pozornosť nasledovné práce: KUKLÍK – NĚMEČEK, ref. 7, s. 411-430; MICHÁLEK, S.: *Diplomat Štefan Osuský (1889-1973)*. Bratislava : Veda 1999, s. 163-166.

vákov v zahraničnom odboji a najmä o Legióne v Poľsku. Z kópie stenografického záznamu z druhého dňa súdnej rozpravy vyplýva, že obhajoba doktríny čechoslovakizmu v podaní právnika britskej kancelárie zastupujúcej B. Beneša bola miestami zahanbujúcou kompromitáciou. Právnik zastupujúci synovca čs. prezidenta obviňoval Prchalú, že s pomocou poľskej vlády chcel v Poľsku zorganizovať samostatné slovenské jednotky a nevedomoval si, že organizovanie Legiónu Čechov a Slovákov vedie k rozbíjaniu československej jednoty. Arm. gen. Prchala sa proti tomu ohradil a na otázku Benešovho obhajcu, či myšlienka boja proti Nemcom bola viac populárna medzi Slovákami, ktorí sa chceli od Čechov odtrhnúť, generál pripustil, že práve Slováci boli rozhodnejšími stúpcami vojny s Nemeckom ako Česi, pretože ich iritoval pocit, že musia žiť pod nemeckým jarmom. Na otázku sudcu Croom-Johnsona, či má dôkaz, že organizovanie Legiónu bolo pokusom oddeľovať Slovákov od Čechov Sullivan odpovedal, že Poliáci vždy zdôrazňovali rozdiely medzi Slovákami a Čechmi a chceli obidva národy rozdeľovať.⁴¹ Poľské vyslanectvo pri čs. vláde si zaobstaralo stenografický záznam súdnej rozpravy a na jeho základe vypracovalo podrobnú správu pre Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ).⁴² Pokus o kriminalizáciu arm. gen. Leva Prchalú spojený s pokusom o obžalobu „Beckovho“ Poľska sa skončil neúspešne. Prchalovo meno bolo pred súdom očistené a sudca nariadil redakcii vládneho denníka *Čechoslovák*, aby sa Prchalovi verejne ospravedlnila a zaplatila mu odškodné.⁴³ Poľský *Dziennik Żołnierza*, ktorý procesu s arm. gen. Prchalom venoval podrobnú pozornosť, kvitoval konečný výrok súdu s veľkou satisfakciou.⁴⁴

SLOVÁCI V ČESKOSLOVENSKÝCH JEDNOTKÁCH NA STREDNOM VÝCHODE A ICH KONTAKT S POĽSKÝMI VOJAKMI

Prekvapivo živé boli kontakty medzi poľskými a slovenskými vojakmi z čs. vojska na Strednom východe a v severnej Afrike. Palestína bola pre Čechov a Slovákov spočiatku len prestupnou stanicou na ceste do Francúzska. V lete 1940 sa na Strednom východe začala organizovať prvá československá vojenská jednotka. Po francúzskej kapitulácii sa 206 českých a slovenských dobrovoľníkov presunulo na územie pod britskou správou.⁴⁵ Ich početný stav sa zvyšoval a 25. októbra 1940 vzniklo Československé výcvikové stredisko – Východné pod velením plk. Josefa Koreša a 11. československý peší prápor – Východný velený pplk. Karolom Klapálkom, z ktorého sa v máji 1942 sformoval 200. ľahký čs. protiletadlový pluk. Nadriadeným orgánom čs. vojenských jednotiek bola Československá vojenská misia na Strednom východe so sídlom v Jeruzaleme, ktorej náčelníkom bol div. gen. Ondřej Mězl (krycie meno Andrej Gak).⁴⁶ Československé vojsko na Strednom východe sa podobne ako čs. jednotky vo Veľkej Británii potýkalo s problémom nadbytočných dôstojníkov a vzhľa-

41 The National Archives (ďalej TNA), Londýn, f. Foreign Office (ďalej FO) 371, 38932 (číslo spisu), C 288 (číslo dokumentu). Sullivan neuspel ani s absurdnými tvrdeniami typu: „prchalovština [prchalism] opisuje akciu gen. Prchalú, no jeho osobne sa netýka“, prípadne nepresnými zjednodušeniami, že Prchala sa nechcel podriaďiť Edvardovi Benešovi a viedol separatistickú akciu, režim Becka chcel odtrhnúť Slovenska od Československa a „hnutie Prchalú“ mu v tom pomáhalo. Tamže.

42 AAN, f. AIH, MSZ, mf. č. 23, s. 330-331, správa A. Tarnowského pre MSZ, ktorú ministerstvo poslalo 27. 10. 1943 veľvyslanectvu vo Washingtone a vyslanectvu v Lisabone. Príloha: stenografický záznam z druhého dňa rozpravy procesu gen. Prchala versus B. Beneš a iní z 13. 10. 1943. Tamže, s. 336-340.

43 KUKLÍK, NĚMEČEK, ref. 7, s. 429.

44 FRIEDL Na jedné frontě, ref. 6, s. 317.

45 BROD, T.: *Tobrucké krysy*. Praha : Naše vojsko 1967, s. 33-44; ČEJKA, ref. 25, s. 309-315.

46 Pozri Vojenské osobnosti československého odboje 1939-1945. Kol. autorov. Praha 2005, s. 195-196.

dom na špecifickosť prostredia a vysoký počet príslušníkov židovského pôvodu tiež s anti-semitizmom. Nemenej podstatný bol ďalší problém – napäté vzťahy a konflikty medzi českými a slovenskými príslušníkmi práporu, ktorých častým motívom boli výčitky Čechov voči Slovákom, že v marci 1939 zradili republiku.⁴⁷ Početný stav Slovákov v československých vojenských jednotkách na Strednom východe postupne rástol: v júni 1942 ich bolo 250 z celkového počtu 1 342 mužov, a do konca decembra 1944 prešlo registratúrou čs. vojenských úradov 2 489 vojakov, pričom 402 z nich sa prihlásilo k slovenskej národnosti.⁴⁸

Osobitnú skupinu v rámci čs. jednotky predstavovali Slováci z rehoľného rádu Školských bratov (Institutum Fratrum Scholarum Christianorum), pochádzajúci prevažne z početných a chudobnejších slovenských rodín, ktorých rehoľa v mladom veku (zväčša ako 12 až 14-ročných) posielala na štúdium na školách vo Francúzsku. Tí, ktorí absolvovali štúdium vo Francúzsku a nevrátili sa domov, pôsobili ako učitelia na francúzskych cirkevných školách v krajinách Stredného východu a severnej Afriky – v Sýrii, Libanone, Egypte a vo francúzskych kolóniách.⁴⁹ Po vyhlásení mobilizácie vo Francúzsku Vojenská správa Československého národného výboru rozhodla, že mobilizácia do československých jednotiek sa vzťahuje aj na slovenských Školských bratov, ktorých považovala za československých štátnych občanov. Známe sú osudy slovenských rehoľníkov v Egypte, kde ich podľa čs. údajov pôsobilo 26. Za schopných vojenskej služby uznali 18 z nich. Tých, ktorí prejavovali oduševnenie pre boj za Československo, bolo spočiatku veľmi málo, niektorí dokonca argumentovali tým, že vzhľadom na existenciu Slovenskej republiky nie sú povinní nastúpiť na výkon vojenskej služby v čs. armáde.⁵⁰ Nakoniec sa síce podriadili, no na znak protestu sa odmietli zúčastniť slávnostnej večere organizovanej československým vyslanectvom v Káhire, ktorá predchádzala ich odchodu do Palestíny. V novembri 1940 do výcvikového tábora československých jednotiek v Gedere napokon dorazilo len 14 z nich.⁵¹ Podľa spomienok veliteľa 11. československého pešieho práporu – Východného pplk. Karla Klapálka im povely v češtine robili nemalé problémy a medzi sebou sa rozprávali po francúzsky, nie po slovensky.⁵² Medzi 16 rehoľníkmi, ktorí boli povolaní na nástup vojenskej služby, boli Martin Kopaničák a Michal Oravec, signatári memoranda slovenských príslušníkov 1. Československej samostatnej obrnenej brigády z roku 1943 pre poľského ministra obrany gen. Mariana Kukiela. Oravec napokon do Palestíny necestoval, pretože ochorel na týfus.⁵³ Pricestoval až neskôr. Tí, ktorým sa nepodarilo prepraviť do Palestíny pred kapituláciou Francúzska, sa pridali k československým jednotkám na Strednom východe až neskôr. Nemožno spochybniť skutočnosť, že Slováci v čs. jednotkách na Strednom východe sa osvedčili v boji. Nie všetci sa

47 FRIEDL, Slovenská otázka, ref. 6, s. 157-158.

48 ŠIMUNIČ, P.: Národnostná otázka v Slovenskej armáde a česko-slovenských zahraničných jednotkách 1939-1945. In: *Z vojenskej histórie Slovenska 1918-1948*. Zborník vedeckých štúdií. Trenčín : Veliteľstvo armády SR v Trenčíne 1994, s. 106-107; BYSTRICKÝ a i., ref. 23, s. 68.

49 PEJS, O.: Vojenští duchovní ve Skupině čs. armády na Středním východě (1940-1943). In: *Vojenská historie*, roč. 4, 2000, č. 3-4, s. 24.

50 Takto argumentovali Ján Kacvinský a Štefan Novotný. Pozri MORAVEC, M.: Slovenští Školští bratři v československé armádě na Blízkém východě. In: *Vojenská historie*, roč. 3, 1999, č. 1, s. 72.

51 A síce: Ján Bružík, Juraj Flak, Michal Frankovič, Ján Gura, Pavel Hopta, Ján Kacvinský, Štefan Kapusta, Martin Kopaničák, Jozef Kula, Ondrej Lopuch, Michal Novotný, Štefan Novotný, Peter Olejár a Július Šofráňko. PEJS, ref. 49, s. 24. Voj. Frankovič neskôr spolupracoval s československou vojenskou rozhlasovou skupinou, ktorá vysielala z Káhiry. Pozri RULF, E.: *Volá Káhira 1939-1945. Vzpomínky na čs. vojenské rozhlasové vysílání z Káhiry*. Olomouc : Votobia 2000, s. 221-222, 225, 229.

52 Klapálek, K.: *Ozvěny bojů*. Praha : Naše vojsko 1987, s. 34-35; PEJS, ref. 49, s. 25. Nedá sa však vylúčiť, že slovenskí rehoľníci sa dorozumievali po francúzsky aj preto, aby im Česi nerozumeli.

53 MORAVEC, ref. 50, s. 71; PEJS, ref. 49, s. 24, ref. 12.

však dokázali stotožniť s myšlienkou obnovy predmníchovskej Československej republiky so všetkými jej dôsledkami, to znamená bez osobitného politického a národného postavenia Slovenska a Slovákov v spoločnom štáte. Nebola im cudzia idea autonómneho, prípadne samostatného Slovenska, ktoré by bolo súčasťou širšieho stredo európskeho štátneho celku – federácie, respektíve konfederácie, v ktorej malo figurovať aj Poľsko. Slováci, ktorí boli stúpenkami tejto myšlienky, nachádzali podporu u Poliakov, s ktorými nadviazali priamy kontakt najneskôr koncom októbra 1941. Vtedy totiž 11. čs. peší prápor – Východný dorazil do Tobruku, aby sa zúčastnil obranných bojov o tunajší prístav. Československý prápor bol z praktických dôvodov zaradený do bojovej zostavy poľskej samostatnej brigády Karpatských strelcov (Samodzielna Brygada Strzelców Karpackich) velenej plk. Stanisławom Kopańským.⁵⁴ Poliáci na Strednom východe postrehli nespokojnosť časti Slovákov v čs. jednotke a aktívne zasahovali do česko-slovenského sporu. Mali Slovákov presvedčovať, aby sa domáhali náležitého zastúpenia v Čs. vojenskej misii v Jeruzaleme, pretože po odpočítaní všetkých Židov podľa Poliakov predstavovali početne najsilnejší element.⁵⁵ Časť Slovákov v Palestíne nepatrila k podporovateľom Edvarda Beneša, ale sympatizovala so Štefanom Osuským a s Milanom Hodžom, ktorí sa pre politické a iné rozdiely dostali do otvoreného konfliktu s vedením československého hnutia v exile.

Znepokojenie Československej vojenskej misie na Strednom východe nad vzťahmi v čs. jednotke vzrástlo, keď na scénu aktívne vstúpil Jozef Rudinský, niekdajší osobný tajomník Milana Hodžu, bývalý predseda Československej zemedelskej akadémie a hlavný redaktor novín *Slovenský hlas*. Rudinský po prepustení z väzenia v Ilave koncom decembra 1939 emigroval zo Slovenska do Juhoslávie. Napriek opakovaným prosbám mu československé zastupiteľské úrady neposkytli cestovné formality potrebné na cestu do Francúzska.⁵⁶ Ťažko nevidieť za týmto postupom čs. orgánov aj ich tendenciu podporiť Edvarda Beneša na úkor Milana Hodžu a blokovat príjazd spolupracovníkov toho druhého do Paríža, kde obidvaja politici na prelome rokov 1939/1940 zvädzali súboj o post lídra československého zahraničného hnutia.⁵⁷ Rudinský každopádne získal tento dojem, čo ovplyvnilo jeho ďalší postoj k československej exilovej vláde a Edvardovi Benešovi. Pred okupáciou Juhoslávie Nemcom odcestoval z Belehradu a v lete 1941 zakotvil v Palestíne, kde udržoval stále styky s poľskými diplomatickými a vojenskými kruhmi.⁵⁸ Z fragmentov jeho vystúpení možno usudzovať, že čoraz razantnejšie vysúval do popredia slovenskú samobytnosť a propoľské akcenty. Dňa 27. augusta 1941 mal prednášku v Poľskom dome v Jeruzaleme, ktorú zorganizoval poľsko-československý výbor, nazývaný tiež komitét. Tieto výbory sa zakladali po podpísaní poľsko-československej deklarácie o konfederácii z 11. novembra 1940 všade tam, kde Poľsko a Československo mali svoje diplomatické zastúpenie (okrem iného v USA, Indii a v Palestíne). Je pozoruhodné, že text Rudinského referátu v poľštine s názvom Stosunki słowacko-madziarskie a zagadnienie środkowo-europejskie (Slovensko-maďarské vzťahy a problém strednej Európy) sa zachoval nielen v archíve poľského ministerstva zahraničia,

54 K priebehu bojových operácií v obrane Tobruku a v ich rámci aj k poľsko-československej spolupráci bližšie pozri BROD, ref 39, s. 135-138; HRBEK, J.: *Tobrúk 1941*. Praha : Naše vojsko 1997.

55 FRIEDL, Slovenská otázka, ref. 6, s. 158.

56 JABLONICKÝ, J.: *Z ilegality do povstania (Kapitoly z občianskeho odboja)*. Bratislava : EPOCHA 1969, s. 29.

57 Podiel viny za neposkytnutie pomoci v pravý čas iste nesie aj Štefan Osuský, československý vyslanec v Paríži.

58 RUDINSKÝ, J.: *Československý štát a Slovenská republika*. München : Akademischer Verlag Dr. Peter Belej 1969, s. 251.

ale aj vo fondoch čs. štátnych úradov.⁵⁹ Rudinský v svojom vystúpení zdôrazňoval strategický význam Slovenska pre strednú Európu, keď okrem iného tvrdil, že „vojenský, hospodársky a politický význam Slovenska presahuje jeho vojenskú silu“, a preto „má priam kontinentálny význam“. Vyzdvihoval skutočnosť, že línia prebiehajúca pozdĺž osi Malacky – Přešov – Žilina je poslednou baštou Dunajskej kotliny, ktorá Slovensko spája so severnou Európou. Slovenská politika sa mala usilovať o vytvorenie takého politického organizmu, v ktorom by existovala „rovnováha proporcií medzi tým, čo [Slovensko – pozn. D.S.] má, a tým, čo poskytuje“ – tvrdil Rudinský. Nazdával sa, že imperatívom pre Slovákov bolo vytvorenie jednotného bloku spájajúceho Slovensko, Čechy a Moravu, Podkarpatskú Rus a Poľsko. Rudinský komentoval aj zloženie čs. štátnych inštitúcií v exile, pričom konštatoval, že okrem Milana Hodžu, Jána Paulíny-Tótha, Štefana Osuského, respektíve Petra Prídavka nemá nikto mandát na to, aby politicky reprezentoval Slovensko.⁶⁰

Obsah Rudinského prednášky sa znepáčil prítomným vojakom z čs. jednotiek na Strednom východe, ktorí o jej priebehu podali podrobné hlásenia. Npor. Františkovi Skokanovi, pridelencomi čs. vojenskej misie v Jeruzaleme, sa nepozdávalo, že Rudinský „nepriamo nabádal Poláky a dával jim nádejé pro případné jednání Poláků se skupinou Slováků, stojících mimo oficiální čs. kruhy“. Npor. Skokanovi okrem toho prekážalo, že svojím prejavom „rozleptával řečník [rozumej Rudinský – pozn. D.S.] jednotu československou.“ Rudinského tendencia predstaviť vzťah Čechov k Slovákom v negatívnom svetle bola podľa autora hlásenia v ostrom kontraste s veľmi lichotivými, ba priam podlízavými zmienkami o Poliakoch.⁶¹ Príslušníci čs. vojenských jednotiek prítomní na stretnutí v Poľskom dome boli nepríjemne prekvapení, pretože Rudinský prekročil tematický záber prednášky, ktorej hlavným cieľom bolo „otrást starou láskou, kterou mají Poláci k Maďarům“ – ako to charakterizoval náčelník Čs. vojenskej misie div. gen. Ondřej Mězl „Gak“.⁶²

Vystúpenie Jozefa Rudinského nezostalo bez reakcie československej exilovej vlády. Štátneho ministra Huberta Ripku znepokojila skutočnosť, že spoločný štátny útvar Československa a Poľska mal byť v Rudinského interpretácii trialistický, čiže Slovensko malo byť jeho samostatným členom. Ripka považoval za neprípustné, aby Rudinský na verejnom fóre rozhodoval, kto je a kto nie je oprávnený reprezentovať politické záujmy Slovenska, a preto odporučil čs. generálnemu konzulovi v Jeruzaleme Josefovi Kadlecovi, aby zasiahol proti Rudinskému.⁶³ Kadlec konal okamžite a po odchode niektorých členov československo-poľského výboru sa s Poliakmi dohodol na jeho reorganizácii. V novom komitete sa už ne-našlo miesto pre Rudinského.⁶⁴ Československá strana intervenovala vo veci Rudinského aj v poľskom generálnom konzuláte v Istanbule. Tunajší poľský konzul Karol Bader tlmočil ministerstvu zahraničia sťažnosť neznámeho člena výboru poľsko-československej spolupráce v Istanbule, ktorý ho upozornil, že predstavitelia Československa v Palestíne vnímajú spoluprácu Poliakov s Rudinským ako pokus využívať Slovákov proti Čechom. Súčasne va-

59 Pozri Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (ďalej VÚA – VHA), Praha, f. Fondy militářií bývalého Studijního ústavu ministerstva vnitra (ďalej FMBSÚMV), sign. 20-3-25, príloha k hláseniu gen. Ondřeja Mězla („Andreja Gaka“) z 12. 9. 1941.

60 AAN, f. AIH, MSZ, mf. č. 18, s. 717-718. Ďalším dôležitým činiteľom, ktorý sa mal zohľadniť pri usporiadaní pomerov v strednej Európe po vojne, bol podľa J. Rudinského slovensko-maďarský antagonizmus.

61 VÚA – VHA, f. FMBSÚMV, zbierka 20, sign. 20-3-25, hlásenie npor. Skokana z 5. 9. 1941. Porovnaj FRIEDL, Na jedné frontě, ref. 6, s. 291.

62 VÚA – VHA, f. FMBSÚMV, zbierka 20, sign. 20-3-25, hlásenie gen. Ondřeja Mězla („Andreja Gaka“) z 12. 9. 1941.

63 Tamže, správa H. Ripku č. 477/42/dův., 12. 2. 1942.

64 AÚTGM, f. EB II/1, sign. 40/XVIII/Polsko/30, šk. 471, list J. Kadleca pre H. Ripku z 21. 3. 1942.

rovali Poliakov pred návratom k politike, ktorú nazvali „politikou 'Varšava–Ružomberok““, čím mali na mysli predvojnové kontakty poľských oficiálnych kruhov s Andrejom Hlinkom a polonofilským krídlom Hlinkovej Slovenskej ľudovej strany reprezentovaným Karolom Sidorom.⁶⁵

Československá vojenská misia na Strednom východe označila Jozefa Rudinského za *spiritus movens* opozičných Slovákov v Palestíne, ktorí v jej správach figurujú pod trocha mäťucím názvom Slovenská liga. Rudinského blízkym spolupracovníkom a akosi prevodovou pákou v čs. jednotkách na Strednom východe bol vojak Pavol Baláž, ktorý pred vojnou pôsobil ako právnik v Bratislave. Kontakt so Slovákami, príslušníkmi 11. československého pešieho práporu – Východného a neskôr 200. ľahkého čs. protiletadlového pluku Rudinský udržiaval aj pomocou voj. Tibora Rotha a voj. Michala Oravca. Mimoriadne čulé boli kontakty skupiny Slovákov s Poliakmi v Palestíne, ktoré sa neobmedzovali len na vojenské kruhy: Rudinský spolupracoval s bývalým maršalkom poľského Sejmu Witoldom Grabowským, poručíkom zdravotnej služby, ktorý v Palestíne používal meno Suczyński.⁶⁶ Udržiaval kontakt aj s členmi Západoslovenského výboru a propagátormi myšlienky poľsko-československej konfederácie Włodzimierzom Stępniewským a Edmundom Romerom, ktorí sa po úteku z Juhoslávie zdržiavali v Jeruzaleme.⁶⁷ Blízke vzťahy Rudinského spájali najmä s Janom Kazimierzom Wierzbiańským, bývalým tlačovým atašé poľského vyslanectva v Prahe, ktorý po odchode z Bukurešti roku 1940 pôsobil na poľskom generálnom konzuláte v Palestíne.⁶⁸ Wierzbiański bol podobne ako predtým Rudinský členom poľsko-československého výboru v Jeruzaleme, v ktorom pôsobil až do odchodu na post tlačového atašé vo vyslanectve Polska v Káhire.

Slovensko-poľské kontakty na Strednom východe neunikli pozornosti tunajších československých vojenských orgánov. Vďaka pedantnej práci týchto orgánov, ktorým neunikol takmer žiaden krok opozičných Slovákov, disponoval náčelník Čs. vojenskej misie na Strednom východe aktuálnymi a podrobnými informáciami o stykoch medzi Slovákami a Poliakmi v Palestíne. Rtn. Arnošt Kaciř, pridelenec Čs. vojenskej misie v auguste 1942 sumarizoval hlásenia čs. vojakov o pozadí slovensko-poľských kontaktov a prišiel k záveru, že Wierzbiański, ktorého charakterizoval ako horlivého stúpenca politiky bývalého ministra zahraničia Józefa Becka dostal príkaz od poľského generálneho konzula Witolda Ryszarda Korsaka, aby sa skontaktoval so Slovákami, avšak „*jen s těmi, kteří dosud neupustili od své autonomistické politiky*“. Činnosť Wierzbiańského bola podľa hlásenia v rozpore s oficiálnou politickou líniou poľskej vlády, ktorej funkcionári sa údajne postavili „*proti jeho protičeské politice*“. Politickým vodcom Slovákov, ktorých mal Wierzbiański kontaktovať, bol Jozef Ru-

65 AAN, f. AIH, MSZ, mf. č. 55, s. 55, depeša K. Badera pre MSZ, č. 324, odoslaná 19. 9. 1941; odpis depeše s vyjadrením vyslanca K. Morawského pozri Archiwum Instytutu Polskiego i Muzeum im. Gen. Sikorskiego (ďalej AIPMS), Londýn, f. MSW, sign. A.9.II/3, správa K. Morawského č. 49/C/41, 24. 9. 1941.

66 FRIEDL, Na jedné frontě, ref. 6, s. 300-301.

67 VÚA–VHA, f. Československá vojenská mise pro Balkán, Blízký a Střední východ, Jeruzalem, inv. č. 77, š. 25, hlásenie rotmajstra A. Kaciřa z 30. 11. 1942. O pôsobení Komitetu po odchode z Turecka pozri AAN, f. AIH, MSZ, mf. č. 60, s. 372, správa A. Ponińskiego pre MSZ, 15. 4. 1942; tamže, s. 472, správa A. Ponińskiego pre MSZ, 8. 10. 1942. Porovnaj GNIAZDOWSKI, M: Návrh Západoslovenskej federácie z roku 1940 : epizoda z dejín spolupráce Poliakov, Čechov a Slovákov počas II. svetovej vojny. In: *Slovensko-české vzťahy v kontexte strednej Európy*. Zodp. red. Z. Poláčková. Bratislava : Veda 2005, s. 135-148; TENŽE: Współpraca Polaków z Czechami i Słowakami na Bałkanach podczas II wojny światowej. In: *Od rywalizacji do współpracy. Relacje polsko-czeskie w badaniach młodych historyków z Polski i Republiki Czeskiej*. DĄBROWSKI, D. (ed.). Wrocław : Kolegium Europy Wschodniej 2003, s. 130-133.

68 Wierzbiański bol šéfredaktorom časopisu Gazeta Polska, ktorý vydávalo Centrum Informacji na Wschodzie sídliace v Jeruzaleme.

dinský, ktorý poskytoval Poliakom „*velmi nesprávné falešné informace o postoji Čechů ke Slováckům*“ a tvrdil, že „*jim [rozumej Slovákom – pozn. D.S.] bylo Čechy ubližováno.*“ Spojencom Rudinského mal byť voj. Pavol Baláž z čs. práporu, ktorý ho často navštevoval.⁶⁹ Z dobrej informovanosti J. Rudinského o vojenských záležitostiach a „*poměrech jednotlivých národních skupin v čs. jednotce*“ autor hlásenia usudzoval, že „*tyto informace jsou od voj. dra. Baláže.*“ Z ďalších poznatkov rtn. Kacířa vyplývalo, že Slováci na Strednom východe vytvorili protičeskú skupinu, ktorá by s pomocou poľských politických kruhov mala v budúcnosti žiadať autonómiu pre Slovensko.⁷⁰

Ako vyplýva z prípisu na hlásení, náčelníka Čs. vojenskej misie v Jeruzaleme div. gen. Mézla „Gaka“ zaujala najmä činnosť voj. Baláža a nariadil jeho ďalšie sledovanie.⁷¹ Na výsledok čakal necelý mesiac – od škpt. Otakara Bendu, čs. poľného prokurátora na Strednom východe, dostal podrobné hlásenie o činnosti slovenských vojakov z čs. jednotky zoskupených okolo J. Rudinského a P. Baláža. Za detailné informácie o aktivitách a kontaktoch slovenskej opozície škpt. Benda vďačil vo veľkej miere jednému z jej členov, voj. Tiborovi Rothovi, ktorý zrejme v obave pred perzekúciami čs. vojenskými orgánmi prijal úlohu informátora Čs. vojenskej misie. Krátko predtým bol totiž voj. Roth odsúdený čs. poľným súdom v Jeruzaleme. Oslovil ho voj. P. Baláž, ktorý – spoliehajúc sa na to, že pre pocit krivdy zo zákroku „českých“ vojenských orgánov vo voj. Rothovi nájde vhodného poslucháča – ho oboznámil s tajnými prípravami politickej akcie vedenej J. Rudinským. Jej cieľom bolo vystúpiť proti politike Edvarda Beneša a čs. exilovej vlády s pomocou Britov, slobodných Francúzov a najmä poľských katolíckych kruhov. Cieľ sa mal dosiahnuť spojením nespokojných Slovákov v zahraničí (v Spojených štátoch amerických, vo Veľkej Británii, v neutrálnych štátoch) a na Slovensku v spoločnej organizácii, ktorá mala po vojne na mierovej konferencii vystúpiť v mene samostatného Slovenska. Prípravy mali vyústiť do vytvorenia spoločného slovensko-poľského katolíckeho bloku, ktorý by po vojne s pomocou Britov, amerických Slovákov a Poliakov predstavoval jadro silného spolku stredoeurópskych štátov. Tento spolok mal plniť rolu hrádze proti boľševizmu a mal byť protiváhou oficiálnej zahraničnej politiky československej vlády v exile, ktorá podľa tvorcov tejto myšlienky prejavovala silnú afinitu k Sovietskemu zväzu. Os slovenského hnutia, ktoré pracovalo v súlade so spomenutou koncepciou, mali stelesňovať Štefan Osuský, ktorý sa v marci 1942 definitívne rozišiel s československým štátnym zriadením v zahraničí, Milan Hodža, ktorý od októbra 1941 na pôde USA propagoval politický program samobytného Slovenska a stredoeurópskej federácie a Peter Prídavok, ktorý sa po prepustení z britského internačného tábora štylizoval do úlohy hlásnika stúpenčov slovenskej samostatnosti v exile. Stranou nemal zostať ani Karol Sidor, vyslanec Slovenskej republiky vo Vatikáne. Ako ďalej vyplývalo z hlásenia čs. poľného prokurátora, predstavitelia slovenskej opozície na Strednom východe sa pokúšali vytvoriť komunikačnú sieť a kontakt s Londýnom, USA a Vatikánom. V tomto predsavzatí výraznou mierou pomáhali Poliáci, ktorí Rudinskému a jeho spolupracovníkom zabezpečovali

69 Vojak Tibor Roth figuruje aj na zozname príslušníkov 1. čs. zmiešanej brigády umiestnenej v Cholmondeley z augusta 1940, ktorý vypracoval britský historik Richard Gaskell. Pozri http://www.geocities.com/czechandslovakthings/WW2_CzSkB_lst_chol1b.htm

Pravdepodobne to bol menovec T. Rotha zo Stredného východu.

70 VÚA–VHA, f. Československá vojenská mise pro Balkán, Blízky a Střední východ, Jeruzalem, inv. č. 66, šk. 9, hlásenie rtn. Arnošta Kacířa pre gen. Ondřeja Mézla, Jeruzalem 8. 8. 1942. Porovnaj FRIEDL, Na jedné frontě, ref. 6, s. 300.

71 VÚA–VHA, f. Československá vojenská mise pro Balkán, Blízky a Střední východ, Jeruzalem, inv. č. 66, šk. 9, prípis gen. Ondřeja Mézla na hlásení rtn. Kacířa z 8. 8. 1942.

písomný kontakt medzi Palestínou, Egyptom, Sýriou a Veľkou Britániou prostredníctvom Červeného kríža. Slovenskí vojaci z čs. jednotiek na Strednom východe sa mali dorozumievať aj pomocou kláštorov v Betleheme (pôsobili tu Slováci kňaz Habšuda a Gažík, respektíve Gražík), Tiberias, Damasku a Bejrúte. Osobné kontakty slovenskej opozície s Poliakmi sa podľa zistenia čs. poľného prokurátora uskutočňovali v Jeruzaleme v kaviarni Brasil, v reštaurácii Farberov a v bytoch J. Rudinského a W. Grabowského alias Suczyńského. Rudinský ani Baláž nezaháľali – prvý z nich mal spolupracovať s poľskými katolíckymi kruhmi a druhý koncipoval memorandum o mocenskom postavení Československa v strednej Európe. Poľný prokurátor škpt. Benda zahrnul do hlásenia vskutku pestrú, no jednostrannú charakteristiku obidvoch postáv: Jozef Rudinský podľa neho trpel „*jistým druhem velikášství. Pro svoji povahu není schopen vážné akce* – pokračoval škpt. Benda – *a inklinuje k tiché práci (klášterní) intrikánské v domnění jako lidé dnešního slovenského státu, že pracuje na věci světového formátu. Je to tichý blázen ze salonů odmítnutých, který se může stát nebezpečným.*“⁷² V podobnom tóne je napísaná charakteristika voj. Pavla Baláža, ktorý podľa škpt. Bendu bol „*chorobně zatížený snílek*“, ktorý sa cítil byť odstrčený, a preto bol schopný „*provést nejnebezpečnější věci. (...) Činí dojem člověka nenormálního* – pokračoval v diagnóze čs. poľný prokurátor – *Dr. Baláž popírá vše čsl., ať jde o zahraniční vládu, armádu nebo jinou instituci – jen né čs. peníze* – konštatoval škpt. Benda.⁷³ Iste tým narážal na skutočnosť, že v roku 1941 sa československá vláda na žiadosť Milana Hodžu pokúšala získať Baláža do svojich služieb: minister zahraničných vecí Jan Masaryk poslal depešu s pokynom pre čs. konzula J. Kadleca, aby Balážovi vyplácal 25 libier ako zálohu a navrhol, ako by sa ho dalo využiť.⁷⁴ Balážova činnosť v nasledujúcom období je jasným dôkazom, že čs. úradom sa nepodarilo kúpiť si jeho poslušnosť. Československý poľný prokurátor teda mal k dispozícii množstvo indícií, ktoré svedčili o pozadí činnosti slovenských vojakov z čs. jednotiek na Strednom východe a iste by stačili na to, aby niektorých jednotlivcov postavil pred poľný súd, rozhodol sa však nepodnikať unáhlené kroky. Škpt. Benda doporučil div. gen. Mézlovi „*Gakovi*“, aby tzv. slovenská opozícia „*byla zpravodajsky sledována*“. Presvedčoval ho síce, že „*akce sama nemá valného významu*“, avšak nepodceňoval nebezpečie, že po vybudovaní fungujúcej komunikačnej siete by sa Rudinskému, Balážovi a iným ich činnosť mohla „*zvrhnout v nepřátelskou zpravodajskou agenci*“.⁷⁵ Náčelník Československej vojenskej misie súhlasil s postupom, ktorý navrhol škpt. Benda a na margo jeho hlásenia napísal: „*sledovat dál a až budou fakta, pak zakročit*“.⁷⁶

Poľný prokurátor nahádzal všetkých Slovákov do jedného vreca, čím sa dopustil viacerých nepresností. Slováci, predstavitelia opozície voči čs. vláde, ako Š. Osuský, M. Hodža či P. Pridavok, totiž v nijakom prípade nepracovali v súlade s akýmsi spoločným politickým programom. Slovenská opozícia v exile, ktorá býva v literatúre označovaná ako protibenešovská⁷⁷, bola heterogénna. Jej hlavní predstavitelia uzatvárali nanajvýš krátkodobé spoje-

72 Tamže, hlásenie škpt. O. Bendu pre gen. O. Mézla čj. Pr. přes. 35/V-dův. taj. 42, 27. 8. 1942. Za kópiu dokumentu ďakujem PhDr. Jiřímu Friedlovi, PhD. Porovnaj FRIEDL, Slovenská otázka, ref. 6, s. 158-159.

73 VÚA –VHA, f. Československá vojenská mise pro Balkán, Blízky a Střední východ, Jeruzalem, inv. č. 66, šk. 9, hlásenie škpt. O. Bendu pre gen. O. Mézla, 27. 8. 1942.

74 AÚTGM, f. EBII/1, sign. 91/3, šk. 117, odpis depeše J. Masaryka do gen. konzulátu v Jeruzaleme z 23. 4. 1941. O intervencii u J. Masaryka v prospech P. Baláža Milan Hodža písal v liste Jánovi Lichnerovi z 27. 10. 1941. Pozri tamže, šk. 234, sign. 38-[60/2].

75 VÚA –VHA, f. Československá vojenská mise pro Balkán, Blízky a Střední východ, Jeruzalem, inv. č. 66, šk. 9, hlásenie škpt. O. Bendu pre gen. O. Mézla, 27. 8. 1942.

76 Tamže.

77 Pozri KUKLÍK, NĚMEČEK, ref. 7.

nectvá (ako napr. Prídavok s Osuským, resp. s Hodžom), ktoré sa zvyčajne končilo otvoreným rozhodom.⁷⁸ V jednej podstatnej veci sa však škpt. Benda nemýlil: Rudinský disponoval spojením s Petrom Prídavkom v Londýne. Ich korešpondenciu doručovali prostredníctvom poľského ministerstva vnútra (Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – ďalej MSW) a jeho expozitúr v zahraničí. Svedčí o tom Prídavkov list z júna 1942, ktorý bol odpoveďou na Rudinského listy z februára 1942.⁷⁹ Poľské ministerstvo vnútra ho však Rudinskému nedoručilo. Dodnes je uložený v archíve Poľského inštitútu a Múzea gen. Sikorského (Instytut Polski i Muzeum imienia Generała Władysława E. Sikorskiego) v Londýne. Vďaka tomu sa môžeme oboznámiť s jeho obsahom. Všetko nasvedčuje tomu, že Rudinský sa živo zaujímal o situáciu v čs. jednotkách vo Veľkej Británii, a presnejšie o to, či Prídavok podnikol podobnú kampaň orientovanú na slovenských príslušníkov týchto jednotiek. Prídavok mu 18. júna 1942 odpovedal: „(...) *Pýtaš sa ma, či mám spojenie s našimi vojakmi. Tu a tam za mnou prichodia, ale nezáleží mi na práci vo vojsku, – písal Prídavok – a ani to nechcem robiť, aby ma nemohli obviňovať, že robím rozvrat v “armáde”. Ostatne je tu všeho všudy asi 600 Slovákov, z toho polovica bolševikov, v ktorých sa vlastenectvo prebudilo až teraz rok, keď Stalin bol “vstúpený” do vojny. Mohli sme tu mať slovenských vojakov pekných pár tisíc, – povzdychol si Prídavok – viac než českých, keby tie prasatá neboli vo Francii armádu najprv demoralizovali a potom, keď im boli nacisti v päťach, rozpustili. Veľmi mnohí statoční chlapi, ktorí sa chceli biť s Nemcami, ostali vo Francii a povedali, že im je už jedno, či ich Nemci povešajú alebo postrielať, ale že sa do toho benešovského pekla už viac nevrátia. Tak asi z 80 % – len bolo Slovákov vo vojsku vo Francii (!) – ostali iba asi 13 %, a som si istý, že dve tretiny z toho sa nebudú chcieť vrátiť, leda, že by Slovensko bolo 45-tou republikou SSSR“ – zakončil Prídavok svoju málo optimistickú úvahu, ktorá obsahovala zopár nepresností.⁸⁰*

Možno teda vysloviť domnienku, že akcia, ktorú Rudinský pripravoval v čs. jednotkách na Strednom východe, nemala byť konečným cieľom, ale len prvým krokom na ceste k vystúpeniu slovenských príslušníkov z československých ozbrojených síl a vytvoreniu samostatných slovenských vojenských jednotiek v exile. Roku 1942 však v Prídavkovi zatiaľ nenachádzal dostatočnú podporu. To sa mimochodom týkalo aj niektorých poľských štátnikov, ako ministra Stanisława Kota, najväčšieho sympatizanta Milana Hodžu v poľskej vláde. Kot v máji 1942 ukončil svoju nie veľmi vydatú misiu v úlohe veľvyslanca Poľska v Sovietskom zväze a od júla 1942 do marca 1943 pôsobil v Palestíne ako štátny minister. Vzhľadom na skutočnosť, že Rudinský patril pred vojnou k blízkym spolupracovníkom M. Hodžu a hlásil sa k nemu aj za druhej svetovej vojny, teoreticky existovali dobré predpoklady na to, aby našiel pochopenie (a prípadne aj podporu) u Kota, s ktorým sa stretol v Jeruzaleme. Rudinskému však paradoxne zaškodili blízke kontakty s poľskými politikmi a funkcionármi, ktorí boli považovaní za predstaviteľov bývalého sanačného režimu. V poľskej vláde však práve Kot patril k najradikálnejším odporcom tohto politického tábora, a tak Rudinský ňo nepochodil.⁸¹

78 Ku konfliktu medzi P. Prídavkom a M. Hodžom na stránkach tlače pozri MÚDRY-ŠEBÍK, M.: Milan Hodža v Amerike medzi americkými Slovákami. Články, reči, štúdie. Hodža a stredná Európa. Chicago : Geringer Press 1949, s. 156-161; SEGEŠ, D.: Ohlas súdobej krajanskej tlače na politické pôsobenie Milana Hodžu v USA v rokoch 1941-1944. In: *Milan Hodža – politik a žurnalista*. Editor Miroslav Pekník. Bratislava : Veda, ÚPV 2008, s. 187-188.

79 AIPMS, f. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (ďalej MSW), sign. A.9.VI. 3/1, list P. Prídavka pre J. Rudinského, 18. 6. 1942.

80 Tamže, s. 10. Ako som už uviedol, Slováci tvorili 44,8 % (teda nie 80 %, ako to uviedol Prídavok) z celkového počtu 11 405 príslušníkov čs. divízie.

81 Rtm. Kacíř z Čs. vojenskej misie na Strednom východe komentoval stretnutie Rudinského s Kotom nasledov-

Tento neúspech však Jozefa Rudinského a jeho najbližšieho spolupracovníka Pavla Baláža neodradil od toho, aby sa usilovali uskutočniť svoj zámer, ktorým bolo vyčleniť Slovákov z čs. jednotky na Strednom východe. V súlade s nariadením náčelníka Čs. vojenskej misie v Jeruzaleme div. gen. O. Mézla „Gaka“ boli obidvaja pod drobnohľadom čs. vojenského spravodajstva. Na základe indícií a svedectiev, ktoré nazbieralo, sa čs. vojenské orgány rozhodli pre rázny krok a Baláža internovali. Prišli totiž k záveru, že Baláž „*prováděl protistátní propagandu*“. Vyšetrowaním zistili, že podnikal návštevy za slovenskými vojakmi do Bath Galim, neďaleko Haify, kde sídlilo čs. výcvikové stredisko, a štvál ich proti československému vedeniu. Jeho činnosť prinášala efekty, pretože ako vyplýva z hlásenia pre Čs. vojenskú misiu v Jeruzaleme, vždy, keď Baláž z tábora odchádzal, dalo sa „*na vojínech slovenské národnosti [pozorovať – pozn. D.S.] značné rozrušení a nechut k práci*.“ Ďalej čs. vojenské orgány zistili, že Baláž a jeho spolupracovníci v náhradnejrote čs. výcvikového strediska – Východného, okrem iného vojak Radosa a vojak Krakovský, rozširovali medzi slovenskými vojakmi správy o tom, že na Strednom východe sa vytvorí samostatná slovenská armáda v rámci poľskej armády. Baláž tiež povedal des. Štěpánovi Sedlákovi a čat. Měšťanovi z čs. jednotky na Strednom východe (z výpovede prvého z nich čs. poľný súd na Strednom východe spísal zvláštny protokol), že pomocou istých poľských kruhov bude inštruovať slovenských príslušníkov z čs. vojska v tom zmysle, aby dezertovali a s pomocou Poliakov mal ďalej zabezpečiť ich prechod do Iránu, odkiaľ mali byť dopravení do Spojených štátov amerických.⁸² Politické heslá, ktorými Baláž a jeho spoločníci operovali, sa dali zhrnúť do nasledovných bodov: po vojne bude existovať poľský štát a jeho integrálnou súčasťou bude Slovensko, pričom české krajiny a Morava dostanú autonómiu v rámci tohto štátu; bude vytvorená samostatná slovenská armáda pod poľských velením; koniec Československej republiky je istý, resp. jej obnova po vojne je vylúčená. Spomenuté heslá sa okrem čs. jednotiek, kde u Slovákov nachádzali odozvu, mali rozširovať aj v kaviarňach v Jeruzaleme a v Tel Avive, ako aj v byte voj. Krakovského.⁸³ Pokiaľ išlo o otázku trestu za tieto obvinenia, ktorá sa takmer automaticky nasúva, mali československé vojenské orgány na Strednom východe obmedzené pole manévru. Baláža ani Krakovského, ktorých medzitým prepustili z internácie, totiž nemohli postaviť pred vojenský súd, pretože už roku 1942 boli riadne prepustení z vojenskej služby na základe superarbitrácie. Okrem toho, v júni 1943, keď čs. orgány zhromaždili a zosumarizovali všetky dôkazy proti obidvom obvineným, sa po porážke vojsk Osi a obsadení Tunisu Spojencami skončili vojnové operácie v severoafrickom priestore. Skončilo sa tiež bojové nasadenie 200. ľahkého čs. protiletadlového pluku, ktorého príslušníci sa 5. júna 1943 spoločne s vojakmi z Čs. výcvikového strediska v Palestíne nalodili na palubu lode Mauretania a vyrazili na cestu do Veľkej Británie. Čs. poľný vojenský súd na Strednom východe ukončil svoje pôsobenie. V Palestíne zostalo len niekoľko desiatok vojakov a časť Čs. vojenskej misie, pri ktorej sa vytvoril administratívny štáb s úlohou sústreďovať československých občanov schopných vojenskej služby a odosielať ich prevažne na britské ostrovy. Členovia misie podnikli posledný krok s cieľom potrestať Baláža a Krakovského: predvo-

ne: „Dr. Rudimský (sic), který byl přijat ministrem [Kotom – pozn. D.S.] nepořídil ničeho a jeho návštěva zůstala úplně bezvýznamná.“ VÚA –VHA, f. Československá vojenská mise pro Balkán, Blízký a Střední východ, Jeruzalem, inv. č. 77, šk. 25, hlásenie z 30. 11. 1942. Porovnaj FRIEDL, Na jedné frontě, ref. 6, s. 301.

82 VÚA –VHA, f. Československá vojenská mise pro Balkán, Blízký a Střední východ, Jeruzalem, inv. č. 79, šk. 25, nedatované hlásenie o činnosti P. Baláža. Čs. vojenská misia v Jeruzaleme s najvyššou pravdepodobnosťou odoslala hlásenie čs. MNO do Londýna.

83 Tamže, inv. č. 78, šk. 25, úradný záznam a protokol z výpovede des. Š. Sedláka, 2. 6. 1943; FRIEDL, Na jedné frontě, ref. 6, s. 301.

lali ich na lekársku prehliadku s účelom nástupu vojenskej služby. Ani jeden z nich sa však na prehliadku nedostavil.⁸⁴

Z uvedených informácií vyplýva, že vo vojensko-politických plánoch Jozefa Rudinského a Pavla Baláza hralo ťažiskovú úlohu Poľsko. Napriek tomu, že šance na uskutočnenie týchto plánov, v ktorých by Slovensko tvorilo súčasť akejsi stredoeurópskej federácie pod patronátom Poľska, boli v kontexte medzinárodnej situácie roku 1943 takmer žiadne, je v nich evidentná nechť k návratu do politickej reality predmníchovského Československa. Z poľskej perspektívy roku 1943 slovenská otázka nadobudla aktuálnosť a zmenila sa z takpovediac spiacneho problému na aktívny prvok poľskej zahraničnej politiky po prerušení rokovaní o poľsko-československej konfederácii a zmene priorít čs. vlády, ktorú Poliaci interpretovali ako „príklon k Moskve“. Treba podotknúť, že hlavné osobnosti Slovenska v zahraničí – Milan Hodža, Štefan Osuský, a tiež Peter Prídavok či Karol Sidor interpretovali zahraničnopolitické smerovanie čs. vlády podobne, respektíve rovnako. Slovenská otázka získala pre Poliakov dôležitosť ako jeden z prostriedkov eliminácie politiky čs. vlády. Tento trend sa dal pozorovať aj v Palestíne, kde bola silne zastúpená sanačná, čiže predvojnová poľská politická elita. Je veľmi pravdepodobné, že Rudinský okrem J. K. Wierzbianského a exmaršalka W. Grabowského udržiaval kontakt aj s Wiktorom Tomirom Drymmerom, ktorý až do septembra 1939 pôsobil ako vedúci konzulárneho oddelenia (departementu) ministerstva zahraničných vecí a v rokoch 1935 – 1939 bol zástupcom riaditeľa kancelárie ministra zahraničných vecí Józefa Becka. V roku 1943 vyšla v Tel Avive brožúra s názvom A. B. C. stosunków polsko-czeskich (A.B.C. poľsko-českých vzťahov). Je veľmi pravdepodobné, že meno autora, ktorým bol Józef Lemański, je pseudonym W. T. Drymmera, vydavateľa tejto publikácie. Problematika medzivojnového Československa bola Drymmerovi dôverne známa, pretože dozeral na činnosť 2. expozitúry 2. oddelenia Hlavného štábu Poľského vojska (Ekspozytura 2 Oddziału II Sztabu Głównego Wojska Polskiego). Úlohou organizácie bolo získavať informácie a pripravovať diverzné a sabotážne akcie aj na území Československa. Lemański venoval v brožúre samostatnú kapitolu Slovensku. Jej podstatná časť opisuje historický vývoj slovenského národa. Štátno-právny pomer Slovenska k českým krajinám určovala podľa Lemaňského Žilinská dohoda zo 6. októbra 1938, ktorú schválilo Národné zhromaždenie a s ktorou sa „*naďalej stotožňujú zahraničné zoskupenia Slovákov*“. Problémom však bola „*vláda Dr. Beneša v Londýne*“, ktorá tieto právne akty neuznávala a „*naďalej stojí na stanovisku umelej koncepcie československého národa*“. Autor brožúry považoval Slovákov za mimoriadne dôležitý faktor politickej stabilizácie podunajského priestoru aj napriek tomu, že patrili k menej početným národom. Nepochyboval však o tom, že „*slovenský národ sa stal činiteľom rozhodujúcim o osude krajiny* [Slovenska – pozn. D.S.]“, ktorá mala mimoriadny geopolitický význam: „*z hospodárskeho, ako aj zo strategického hľadiska je totiž očividným faktom, – konštatoval Lemański – že ten, kto je pánom južných svahov Karpát, ten vládne v celej Podunajskej nížine. Z toho vyplýva, – pokračoval autor – že Slovensko bude vždy hrať dôležitú úlohu ako kľúčový bod* [zvýraznené v origináli – D.S.] *pre každý imperializmus, ktorý siahne po strednej Európe.*“⁸⁵

Je teda zrejmé, že slovensko-poľské zblíženie a vojenské plány jeho hlavných protagonistov v Palestíne mali hlbšie ideologické pozadie. Uskutočnenie týchto plánov zmaril presun československej vojenskej jednotky zo Stredného východu do Veľkej Británie v júni 1943.

84 VÚA –VHA, f. Československá vojenská mise pro Balkán, Blízky a Střední východ, Jeruzalem, inv. č. 78, šk. 25, úradný záznam z 2. 6. 1943 a rukopisná poznámka na margu dokumentu.

85 LEMAŇSKI, J.: A. B. C. stosunków polsko-czeskich. Tel Aviv : b. v. 1943, s. 30-40.

To však neznamenalo zánik politických aktivít slovenských príslušníkov čs. jednotiek a ich pokusov o blízku spoluprácu s Poliakmi. Na britskej pôde nadobudla táto spolupráca, ktorej základom bolo vytvorenie samostatných slovenských vojenských jednotiek na Západe nový rozmer.

Stanový tábor československých jednotiek v Cholmondeley vo Veľkej Británii, 1940

D. SEGEŠ: DIE BEZIEHUNGEN ZWISCHEN SLOWAKEN UND TSCHECHEN IM MILITÄRISCHEN WIDERSTANDSKAMPF IM WESTEN UND DIE HALTUNG DER POLNISCHEN EXILREGIERUNG 1939-1943

Die Nationalitätenfrage in der tschechoslowakischen ausländischen Armee während des 2. Weltkriegs beschränkte sich keineswegs auf das slowakisch-tschechische Problem, sondern betraf auch die Sudetendeutschen und tschechoslowakische Juden. Trotzdem war das slowakisch-tschechische Verhältnis, und in seinem Rahmen die Frage nach der politischen Lösung der slowakischen Frage nach dem Krieg in vielerlei Hinsicht spezifisch. An dieser Stelle sei nur erwähnt, daß keiner der prominenten slowakischen Politiker – sei es der ehem. Ministerpräsident der Tschechoslowakei Milan Hodža oder der tschechoslowakische Gesandte in Paris Štefan Osuský – einen Kompromiß bezüglich der zukünftigen Stellung der Slowakei mit Edvard Beneš schließen konnte, da der ehemalige Präsident sehr streng und konsequent an der Konzeption des Tschechoslowakismus beharrte. Die Qualität des slowakisch-tschechischen Verhältnisses auf militärischer Ebene wurde durch mehrere Faktoren geprägt. Was die negativen Faktoren betrifft, so war es vor allem die ziemlich weit verbreitete Wahrnehmung der tschechischen Soldaten innerhalb der tschechoslowakischen Auslandsarmee, die Slowaken hatten sich an der Zerschlagung der Tschechoslowakei aktiv beteiligt und hatten die Republik verraten.

Auf der anderen Seite litten viele Slowaken unter dem Gefühl, sie werden auf Kosten ihrer tschechischen Kameraden benachteiligt und sie seien im Offizierskorps der tschechoslowakischen Auslandsarmee nicht entsprechend vertreten. Das Verhältnis zwischen Slowaken und Tschechen im politischen Exil während des 2. Weltkriegs zog die Aufmerksamkeit der Vertreter ausländischer Staaten an. Dabei handelte es sich nicht nur um Franzosen, Briten oder Sowjets. Vor allem das Interesse Polens, das die slowakische Frage sowohl auf politischer als auch militärischer Ebene reflektierte, war sehr intensiv. Im Falle des präsentierten Beitrags ist der polnische Aspekt äußerst relevant, da in den Kontakten zwischen slowakischen und polnischen Politikern und Soldaten im Exil während des 2. Weltkriegs die Unzufriedenheit der Slowaken mit den innerhalb der tschechoslowakischen Einheiten im Westen herrschenden Verhältnissen eine besondere Rolle spielte.

Schon am Vorabend des 2. Weltkriegs bildeten die Slowaken einen wesentlichen Bestandteil (die Hälfte) der ersten tschechoslowakischen militärischen Einheit in Polen unter Befehl von General Lev Prchala – der sog. Legion von Tschechen und Slowaken. Polen spielte eine besondere Rolle in der Anfangsphase des tschechoslowakischen ausländischen Widerstandskampfes, was sich u. a. daran zeigt (und was oft vergessen wird), daß es die polnische Regierung war, die als erste den rechtlichen Rahmen für die Entstehung tschechoslowakischer Einheiten im Ausland während des 2. Weltkriegs schuf.

Sehr intensiv waren die Kontakte unter polnischen und slowakischen Soldaten im Nahen Osten. Diese gingen spätestens auf Oktober 1941 zurück, denn zu dieser Zeit traf das 11. tschechoslowakische Infanterie-Bataillon – Ost in Tobruk ein und kämpfte an der Seite der polnischen Brigade der Karpathenschützen gegen die Wehrmacht. Innerhalb der slowakischen Angehörigen des tschechoslowakischen Bataillons lief eine von Jozef Rudinský, dem ehemaligen engen Mitarbeiter Milan Hodža's, und Pavol Baláž geleitete Propaganda. Das Ziel ihrer Aktivität war es, alle unzufriedenen Slowaken im Ausland in einer gemeinsamen politischen Organisation zu vereinigen, die nach dem Krieg die Interessen der Slowakei vertreten sollte. Die von Rudinský und Baláž im tschechoslowakischen Heer geführten und von Polen im Nahen Osten unterstützten Vorbereitungen sollten ihren Einklang in der Bildung eines slowakisch-polnischen katholischen Blocks finden, der seinerseits zur Grundlage einer Föderation von Staaten Mitteleuropas werden sollte. Laut dieser politischen Konzeption sollte es nach dem 2. Weltkrieg keine Tschechoslowakei mehr, sondern lediglich eine selbstständige Slowakei unter dem Patronat Polens geben. Zu den wichtigsten Partnern von Slowaken, deren Organisation in den Quellen der Tschechoslowakischen Militärmission im Nahen Osten als die "Slowakische Liga" bezeichnet wird, zählten auf polnischer Seite die Repräsentanten der "Sanacja" – der politischen Elite Polens der Zwischenkriegszeit. Das Hauptziel Rudinský's und Baláž's – nämlich der Ausstieg slowakischer Soldaten aus dem tschechoslowakischen Bataillon im Nahen Osten und ihre Aufnahme in die polnische Auslandsarmee – konnte zwar bis Juni 1943 nicht erreicht werden, wurde jedoch in Großbritannien erneut unternommen.